

Tadeusz Polak

Wykonawstwo budowlano-konserwatorskie jako odrębna dziedzina sztuki budowlanej

---

Ochrona Zabytków 32/1 (124), 19-22

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WYKONAWSTWO BUDOWLANO-KONSERWATORSKIE JAKO ODRĘBNA DZIEDZINA SZTUKI BUDOWLANEJ

W wyniku długoletnich starań został opracowany projekt Układu Zbiorowego Pracy dla PP Pracowni Konserwacji Zabytków. Pozytywne stanowisko Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych pozwala przypuszczać, że projekt będzie przyjęty i zatwierdzony przez Prezydium Rządu. Potrzeba tego doniosłego aktu dla ochrony dóbr kultury wynika z istnienia od dawna rozdziału między zasadami pracy w budownictwie powszechnym i konserwatorskim, z odmienności prac, materiałów i przygotowania dokumentacyjnego.

Do końca XVIII w. wykonawstwo budowlane nowych obiektów oraz prace budowlano-remontowe w obiektach z poprzednich stuleci nie różniły się wiele ani pod względem technologii, ani pod względem stosowanych materiałów. Dopiero w XIX w., dzięki wprowadzeniu nowych metod, nowych materiałów i konstrukcji budowlanych, nastąpił znaczny rozwój budownictwa.

Konstrukcje żeliwne, a następnie stalowe zaczęły odgrywać dużą rolę już na przełomie XVIII i XIX w., szczególnie przy budowie mostów i zakładów przemysłowych. Zastosowanie nitów i opracowanie spawania stali (1838 r.) spowodowało rozkwit budownictwa stalowego¹. Epokowym wynalazkiem stał się cement portlandzki, wyprodukowany przez murarza J. Aspdina w 1824 r. w Anglii; już w 1840 r. została uruchomiona tam pierwsza fabryka². Te zasadnicze zmiany w technologii prac budowlanych i produkcji materiałowej przyniosły możliwość konstruowania nowych form przestrzennych, głównie dzięki zastosowaniu żelbetu.

W XIX w. wraz z rozwojem przemysłu zmienia się również zasadniczo priorytet potrzeb budownictwa. Miejsce obiektów kultu religijnego i rezydencji możnych zajmuje budownictwo przemysłowe, powszechne budownictwo mieszkaniowe i budowie użyteczności publicznej³. Rośnie też zapotrzebowanie społeczne na budownictwo tanie. Dla zatrudnionych w nowych fabrykach trzeba budować osiedla robotnicze. Następuje rozwój miast i komunikacji.

W tym samym czasie krystalizuje się przekonanie o potrzebie ochrony i konserwacji spuścizny narodowej, obiektów zabytkowej architektury i budownictwa⁴. Od

drugiej połowy XIX w. coraz częściej odzywają się głosy, że prace budowlano-konserwatorskie wymagają szczególnej pieczołowitości i znajomości rzemiosła⁵. Ukazują się publikacje i podręczniki o prowadzeniu prac konserwatorskich. Między innymi Władysław Łuszczkiewicz wydaje *Wskazówki do utrzymania kościołów, cerkwi i przechowywanych tamże zabytków przeszłości* (1869 r.), gdzie mówi o tym, jak należy prowadzić prace remontowe w obiektach architektury oraz co i dlaczego należy chronić⁶. Następną pracą tego autora: *Poradnik dla zajmujących się utrzymaniem i restauracją kościołów i kościelnych sprzętów*, kładzie szczególny nacisk na dobór odpowiednich fachowców, jakość stosowanych materiałów oraz przestrzeganie prawidłowej technologii⁷.

W 1905 r. Bodo Ebhardt w pracy pt. *O niszczeniu, konserwacji i restauracji zabytków architektonicznych* podkreśla skomplikowany charakter działań budowlano-konserwatorskich, różniących się zasadniczo od budownictwa ogólnego, zalecając zwrócenie szczególnej uwagi na dobór rzemieślników oraz odpowiednich materiałów. Porusza też potrzebę poznania problemów konserwacji przez jej wykonawcę. Podaje również, w formie instrukcji, zasady konserwacji ruin zamkowych, kolejność prac i ich metody⁸.

Na I Konferencji Konserwatorskiej w Warszawie, zorganizowanej przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości w 1909 r., zostały uchwalone szczegółowe zasady konserwacji i restauracji zabytków architektury⁹. W tym pierwszym polskim dokumencie konserwatorskim uwypuklono m. in. konieczność doboru wykonawcy prac budowlano-konserwatorskich, określono też niezbędny zakres prac inwentaryzacji i dokumentacji techniczno-kosztorysowej przed przystąpieniem do właściwych prac konserwatorskich (pkt. Ia-d). Prace winny być prowadzone z zastosowaniem materiałów i technik występujących w danym obiekcie (pkt. IId). Szeroko też zostały omówione zasady ustalania programu prac konserwatorskich w obiekcie zabytkowym. Znajomość tych zasad potrzebna jest nie tylko architektowi projektującemu zakres prac, ale i wykonawcy, aby w trakcie konserwacji nie nastąpiło naruszenie detali architektonicz-

¹ N. S. Strzelecki, *Konstrukcje stalowe*, wyd. 2, Warszawa 1957.

² J. Nechay, *Początki żelbetu w Polsce*, Warszawa 1956; W. Żenczykowski, *Budownictwo ogólne*, t. 1, Warszawa 1952.

³ W. Borusiewicz, *Konserwacja zabytków budownictwa murowanego*, Warszawa 1971.

⁴ Ibidem.

⁵ J. Frycz, *Restauracja i konserwacja architektury w Polsce w latach 1795—1918*, Praca studialna PKZ, 1969.

⁶ W. Łuszczkiewicz, *Wskazówki do utrzymania kościołów, cerkwi i przechowywanych tamże zabytków przeszłości*, Kraków 1869.

⁷ W. Łuszczkiewicz, *Poradnik dla zajmujących się utrzymaniem i restauracją kościołów i kościelnych sprzętów*, Warszawa 1887.

⁸ B. Ebhardt, *O niszczeniu, konserwacji i restauracji zabytków architektonicznych*, Wyd. Franz Ebhardt, Berlin 1905 (tłumaczenie z języka niemieckiego, maszynopis).

⁹ *I Konferencja Konserwatorska*, „Architekt”, 1909, s. 108.

nych, usunięcie starych elementów konstrukcyjnych czy też zastosowanie niewłaściwych materiałów.

W 1920 r. Ministerstwo Sztuki i Kultury wydało książkę pt. *Opieka nad zabytkami i ich konserwacja*. We wstępie uzasadniającym potrzebę tej edycji czytamy: „Wykonywanie wszelkich, nawet drobnych robót przy naprawianiu zabytkowej budowli nie powinno być uskuteczniane bez zasięgnięcia rady doświadczonego w konserwacji architekta”¹⁰. Jednocześnie podkreśla się, że „zabytkami zajmować się mogą wyłącznie ludzie odpowiednio uzdolnieni i przygotowani”, gdyż powierzanie takich prac ludziom przypadkowym prowadzi do uszczuplenia artystycznego dorobku przeszłości.

Potrzeba specjalizacji wykonawstwa prac budowlano-konserwatorskich spowodowała, że na II Ogólnopolskim Zjeździe Konserwatorskim (Warszawa, 1917 r.)¹¹ znalazł się w programie referat Eugeniusza Tora pt. *Organizacja warsztatów, kontrola i wyszkolenie rzemieślników, kursa dla rzemieślników o potrzebie i zasadach konserwacji zabytków ruchomych*. Dyskusja wykazała konieczność tworzenia specjalistycznych warsztatów dla konserwacji zabytków ruchomych, stanowiących nieodłączną część wystroju obiektów architektury. Specjalizacja prac budowlano-konserwatorskich była w okresie międzywojennym realizowana w pełni przy pracach na Wawelu, gdzie powołane zostało Kierownictwo Odnowienia Zamku Królewskiego. W większości przedsiębiorstw, szczególnie o charakterze remontowym, metody prac budowlanych i stosowane materiały nie odbiegały znacznie od metod pracy z okresu powstawania obiektów zabytkowych.

Świadomość ważności odpowiedniego przygotowania wykonawstwa konserwatorskiego ujawniła się już w czasie drugiej wojny światowej, gdy patrząc na mnożące się zniszczenia wojenne planowano przyszłą odbudowę kraju. Alfred Lauterbach w artykule napisanym w 1940 r. pt. *Zniszczenia i odbudowa Warszawy zabytkowej* ubolewał, że prace restauracyjne i konserwatorskie prowadzone w XIX w. nie zawsze dały dobre rezultaty, wskutek stosowania złych materiałów i niewłaściwego doboru wykonawców. W związku z tym przestrzegał, by po wojnie zwrócić szczególną uwagę na dobór „rzemieślnika-artysty obznajomionego nie tylko z formami, lecz z właściwym epoce materiałem oraz sposobem wykonania”¹².

Po zakończeniu działań wojennych ogrom zniszczenia kraju, w tym zaś jakże licznych obiektów zabytkowej architektury, postawił służbę konserwatorską wobec wielkich potrzeb wykonawstwa prac budowlano-konserwatorskich. Pomimo prób organizowania przedsiębiorstw zajmujących się takim wykonawstwem, odczuwano nieustannie wielkie braki w tej dziedzinie. W związku z rozwojem budownictwa uprzemysłowionego, gwarantującego szybsze tempo odbudowy kraju, tradycyjne metody pracy, które są niezbędne przy obiektach zabytkowych,

stawały się coraz rzadsze, a niejednokrotnie uważano je nawet za zacofane.

Jan Zachwatowicz w pierwszym numerze „Ochrony Zabytków” (1948 r.) podniósł konieczność ratowania pomników polskiej kultury oraz włączenie ich w nurt życia współczesnego¹³. Realizacja tego programu wymagała przygotowanej kadry konserwatorskiej, architektonicznej i wykonawstwa budowlano-konserwatorskiego. Brak tych służb występował powszechnie, dlatego też na zjeździe konserwatorskim w Łańcucie (1948 r.) uchwalono, że „wielkość i różnorodność zadań służby konserwatorskiej wymaga rozbudowy jej i tworzenia zespołów fachowców”¹⁴.

Józef E. Dutkiewicz, podsumowując dziesięciolecie prac konserwatorskich (1945—1955)¹⁵, po przedstawieniu olbrzymiego dorobku z okresu odbudowy kraju występujące wówczas niedociągnięcia służby konserwatorskiej tłumaczy nieprzygotowaniem do podjęcia prac o tak olbrzymim zakresie, szczególnie jednak brakiem specjalistycznych przedsiębiorstw konserwatorskich. Podnosi, że tworzenie takich przedsiębiorstw jest sprawą bardzo pilną. Obradujący w 1952 r. Ogólnopolski Zjazd Konserwatorów postuluje¹⁶ natychmiastowe powołanie przedsiębiorstwa specjalistycznego, łączącego w jednej organizacji wykonawstwo budowlano-konserwatorskie i pozostałe specjalizacje konserwatorskie. Z kolei na Zjeździe Konserwatorów Zabytków Archeologicznych w 1956 r.¹⁷ mówi się o konieczności włączenia prac archeologicznych do zakresu działania budowlano-konserwatorskiego. Potrzeba tworzenia specjalistycznych przedsiębiorstw jest rozpatrywana na Międzynarodowym Kongresie Architektów-Konserwatorów oraz Techników Konserwacji Zabytków w Paryżu w 1957 r.¹⁸

W pracach budowlano-konserwatorskich, oprócz trudności z doбором odpowiednich materiałów i metod konserwacji, podstawowy problem stanowi skompletowanie zespołu dobrych rzemieślników. Brak przepisów co do stawek wynagradzania za pracę rzemieślniczą, takich, aby były one konkurencyjne wobec stosowanych w budownictwie ogólnym, niezwykle utrudnia pozyskiwanie fachowców. Zagadnienie to zostało poruszone na II Międzynarodowym Kongresie Architektów i Techników Odbudowy Zabytków w Wenecji w 1964 r. Roberto Pane w referacie pt. *Teoria konserwacji i odbudowy zabytków* podniósł sprawę zanikania rzemiosła, a także właściwej zapłaty za prace rzemieślnicze, uważając, że powinna być ona niższa od uzyskiwanej w budownictwie powszechnym¹⁹.

Okres odbudowy kraju po zniszczeniach wojennych, rozwój przemysłu i techniki spowodowały nie spotykany postęp w wytwarzaniu nowych materiałów budowlanych i opracowywaniu nowych metod pracy. Budownictwo stało się przemysłem, a tym samym i kwalifikacje wymagane od pracowników budowlanych są inne. Wykształ-

¹⁰ *Opieka nad zabytkami i ich konserwacja*, Wyd. Min. Sztuki i Kultury, Warszawa 1920.

¹¹ „Ochrona Zabytków Sztuki”, z. 1—4, 1930—1931.

¹² A. Lauterbach, *Zniszczenia i odbudowa Warszawy zabytkowej*, „Kronika Warszawy”, nr 48, 1971, s. 64.

¹³ J. Zachwatowicz, *Udział państwa w opiece nad pomnikami kultury*, „Ochrona Zabytków”, nr 1, 1948, s. 3.

¹⁴ S. Szymański, *Zjazd konserwatorów w Łańcucie*, „Ochrona Zabytków”, nr 3—4, 1948, s. 165.

¹⁵ J. E. Dutkiewicz, *Naukowy dorobek konserwatorstwa w okresie X-lecia (1945—1955)*, Archiwum ODZ — III — 8397.

¹⁶ *Ogólnopolski Zjazd Konserwatorski*, „Ochrona Zabytków”, nr 4, 1952, s. 281.

¹⁷ T. Żurowski, *Zjazd konserwatorów zabytków archeologicznych*, „Ochrona Zabytków”, nr 3, 1956, s. 193.

¹⁸ J. Zachwatowicz, *Międzynarodowy Kongres Architektów-Konserwatorów oraz Techników Konserwacji Zabytków w Paryżu w czasie od 6 do 11 maja 1957 r.*, „Ochrona Zabytków”, nr 3, 1957.

¹⁹ R. Pane, *Teoria konserwacji i odbudowy zabytków*, II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Odbudowy Zabytków, Wenecja 1964 r., Archiwum ODZ — III.

ciła się też inna organizacja zarządzania. Różnica metod pracy w budownictwie powszechnym i konserwatorskim została usankcjonowana²⁰, natomiast nie zmienione zostały przepisy wynikające z prawa pracy, które nowelizowane były dla budownictwa współczesnego, stając się coraz bardziej nieprzydatne dla budownictwa konserwatorskiego.

Wykonawstwo budowlano-konserwatorskie, aczkolwiek od drugiej połowy XIX w. dostrzegane już jako specjalistyczna dziedzina, nie znalazło dotychczas trwałej pozycji wśród innych dziedzin życia społecznego. Wysiłki służb konserwatorskich po 1945 r., by ująć je w ramy organizacyjne, doprowadziły do rozwoju i skonsolidowania specyficznej gałęzi wiedzy konserwatorskiej, określanej właśnie jako wykonawstwo budowlano-konserwatorskie.

Wypada podkreślić, że polskie wykonawstwo budowlano-konserwatorskie przestało być działaniem zamykającym się li tylko w ramach technicznych (w odróżnieniu od budownictwa powszechnego). Podstawowa różnica wynika stąd, że przedmiotem jego działania jest konserwacja dóbr kultury — zabytków architektury i budownictwa, bogatych niejednokrotnie w dzieła malarstwa, sgraffita, rzeźby kamiennej, snycerstwa, stolarstwa, ciesielstwa itp. I chociaż podstawy tego działania wyznacza projekt architektoniczny, będący podsumowaniem badań interdyscyplinarnych, jest ono elementem wykonawczym humanistycznej interpretacji dzieła sztuki dawnej dla potrzeb społeczeństwa. Przy podstawowym działaniu w sferze technicznej, wykonawstwo budowlano-konserwatorskie jest również polem działania wielu specjalistów z różnych dziedzin. Z brygadami budowlanymi współdziałają zespoły konserwatorów malarstwa i sgraffita, rzeźby kamiennej i drewnianej itp. Naczelna zasada utrwalenia autentycznej materii zabytku nadaje specyficzny sens pracy murarzy, cieśli, tynkarzy, sztukatorów, a nawet przeciętnych robotników. Współpraca z konserwatorami, nadzorem autorskim, historykami sztuki rozszerza zakres działań technicznych. Nabierają one w pewnym sensie aspektów humanistycznych. W związku z tym powinni w nich uczestniczyć pracownicy specjalnie przygotowani, o kwalifikacjach odmiennych od wymaganych w budownictwie ogólnym. Wielka różnorodność i specjalizacja prac konserwatorskich powoduje konieczność nie tylko fachowego ich wykonania, lecz także określenia metody, odpowiedniej organizacji i koordynacji wszystkich działań. Dlatego wykonawstwo konserwatorskie stało się jedną z głównych specjalizacji szeroko pojętej ochrony zabytków.

Najstarszą organizacją wykonawstwa budowlano-konserwatorskiego o charakterze społecznym jest powołane w 1905 r. i nadal działające Kierownictwo Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu. Do dzisiaj może ono być przykładem integracji wielu specjalizacji konserwatorskich.

Po 1945 r. podjęto kilka prób powołania specjalistycznych organizacji prac konserwatorskich. Zaliczyć do nich należy Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków (w latach 1945—1951), które wykonywały dokumentacje techniczne oraz prace konserwatorskie w zakresie architektury i budownictwa, malarstwa, sztuki zdobniczej, rzeźby w kamieniu. W Warszawie utworzono przedsiębiorstwo: Konserwacja Architektury Monumentalnej

(KAM), które działało w latach 1947—1955. Prowadziło ono głównie prace na terenie Warszawy, uczestnicząc w odbudowie Starego i Nowego Miasta. Rozwiązane zostało w 1955 r., m. in. na skutek wadliwych wskaźników ekonomicznych, braku nietypowych materiałów budowlanych i nieprzygotowania do prowadzenia działań kompleksowych.

Po etapie odbudowy nastąpił okres prac konserwatorskich w obiektach zaniedbanych bądź opuszczonych przez użytkowników. Do prowadzenia tego typu prac niektórzy wojewódzcy konserwatorzy zabytków powołali Brygady Wykonawcze Robót Konserwatorskich (BWRK), które istniały w latach 1956—1960. Wykonywały one drobne prace budowlane i zabezpieczające. Były częścią składową urzędu wojewódzkiego konserwatora zabytków i stwarzały możliwość operatywnego działania konserwatorskiego. Rozwiązanie brygad nastąpiło na skutek braku ustalonych zasad ich pracy i rozliczeń oraz niedostatecznego nadzoru nad ich działalnością.

Odrębnym problemem jest ochrona i konserwacja budownictwa drewnianego. Prace te wymagają znajomości robót ciesielskich, nie stosowanych w budownictwie powszechnym. Dlatego przy skansenach tworzone własne brygady, które rozbrajały wytypowane do przeniesienia budynki, a następnie konserwowały je i ponownie montowały. Forma takiego wykonawstwa, aczkolwiek dotychczas najbardziej skuteczna, nie została wprowadzona powszechnie, głównie z powodu niskich płac.

W 1950 r. powołane zostało Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków. Wykonywało ono prace badawcze i dokumentacyjne, natomiast nie prowadziło robót budowlano-konserwatorskich; prace te zaczęto realizować od 1955 r. PKZ-ty nie ustrzegły się wielu błędów organizacyjnych, potrafiły jednak stworzyć odrębną organizację oraz częściowo odrębne zasady ekonomicznej działalności. Po okresie 28 lat istnienia przedsiębiorstwo to może przedstawić poważny dorobek. Zatrudnia obecnie 8000 pracowników w kilkudziesięciu pracowniach konserwatorskich. Obejmuje teren całej Polski, a ostatnio wykonuje również prace konserwatorskie za granicą. Prowadzi szerokie szkolenie zawodowe w zakresie zanikających rzemiosł. Specjaliści uczęszczają na studia podyplomowe przy wyższych uczelniach technicznych i artystycznych. Tak ukształtowana forma organizacyjna pozwoliła zespolic niemalże wszystkie zagadnienia konserwatorskie — od badań naukowych, wykonywania dokumentacji konserwatorsko-technicznej, aż po pełny asortyment prac budowlano-konserwatorskich.

Analiza prób organizacji konserwatorskich przedsiębiorstw specjalistycznych, takich jak Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków, KAM, BWRK, wykazała, że ich podstawowe trudności, a w następstwie krótka działalność wynikały głównie z nieprawidłowych ustaleń w zakresie płac i rachunku ekonomicznego. Wadliwe określenie cen, polegające głównie na przejęciu cen budownictwa powszechnego, powodowało, że bilanse tych przedsiębiorstw były ujemne, nie gwarantowały niezbędnych środków na rozwój i inwestycje własne. Dotacje państwowe również były znikome i nie pokrywały minimalnych nawet potrzeb. Z kolei wynagrodzenie za prace budowlano-konserwatorskie, mimo postulatów najwyższej ich jakości, było nawet niższe niż w budownictwie ogólnym. Prowadziło to do miernego poziomu wykonywanych prac bądź do ucieczki rzemieślników.

Potrzeba organizacji specjalistycznych przedsiębiorstw wynika stąd — jak już wspomniałem — że prace budowlano-konserwatorskie stały się odrębną dziedziną

²⁰ „Prawo budowlane” z dn. 24.X.1974 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 229).

sztuki budowlanej. Budownictwo konserwatorskie, w przeciwieństwie do budownictwa ogólnego, stosuje tradycyjne, rzemieślnicze metody pracy i tradycyjne materiały budowlane. Ponadto złożoność działań budowlano-konserwatorskich wymaga od kierujących pracą specjalistycznego przygotowania budowlanego i konserwatorskiego oraz dobrej znajomości problematyki artystycznej, historycznej i technicznej. Dotychczasowe zatem traktowanie wykonawstwa budowlano-konserwatorskiego jako działu budownictwa ogólnego i co za tym idzie — stosowanie tych samych normatywów i wskaźników jest błędne, a nawet szkodliwe dla działań w dziedzinie zachowania naszej spuścizny kulturalnej. Powoduje m.in. zanik tradycyjnego rzemiosła budowlanego, a w konsekwencji — ograniczenie działalności praktycznej w zakresie ochrony zabytków. Dlatego też niektóre tradycyjne zawody budowlane należy uznać za rzemiosło artystyczne i ustalić odrębne wynagrodzenie dla tego typu prac. Tylko takie posunięcie umożliwi zachowanie i rozwój tradycyjnego rzemiosła budowlanego, nieodzownego dla ratowania zabytkowych obiektów architektury i budownictwa.

PROPOZYCJE DOTYCZĄCE UKŁADU ZBIOROWEGO PRACY DLA KONSERWATORÓW

Projekt Układu Zbiorowego Pracy dla konserwatorów zatrudnionych w PP Pracowni Konserwacji Zabytków w sposób jednoznaczny określa specyficzny charakter prac konserwatorskich, ich odrębność od budownictwa powszechnego. Preferuje rzemiosło budowlane w połączeniu ze specjalistycznymi pracami konserwatorskimi. Likwiduje dotychczasowe znaczne różnice płac i przydatności zawodowej dla ochrony dóbr kultury pomiędzy konserwatorami i rzemieślnikami. Stwarza również warunki dla stabilizacji kadry konserwatorskiej. Do głównych zalet projektu można zaliczyć:

— wprowadzenie wyższych niż w budownictwie powszechnym stawek godzinowych zaszeregowania robotników i rzemieślników;

²¹ T. Polak, *Wykonawstwo budowlano-konserwatorskie w działalności służb ochrony dóbr kultury w Polsce*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, seria B, t. XLII, Warszawa 1976.

- podniesienie rangi rzemieślników do rangi artysty-rzemieślnika;
- wprowadzenie jednolitego systemu płac dla wszystkich specjalizacji konserwatorskich, z preferowaniem wysokich kwalifikacji oraz uzyskiwanej jakości pracy;
- stworzenie specjalnego systemu nagród we wszystkich specjalnościach prac konserwatorskich, głównie za wysoką jakość prac;
- wprowadzenie znacznych dodatków za wysługę lat, co przyczyni się do stabilizacji pracy, a tym samym stałego podnoszenia kwalifikacji;
- wprowadzenie nagród jubileuszowych;
- przyznanie dodatków za znajomość języków obcych dla wszystkich pracowników zatrudnionych w PKZ;
- uregulowanie świadczeń z tytułu pracy w terenie (obecnie 80% zatrudnionych przy pracach konserwatorskich pracuje na zasadach oddelegowania);
- uregulowanie zasad dodatków za szkodliwe dla zdrowia i bezpieczeństwa warunki pracy;
- preferowanie na stanowiska kierownicze pracowników po studiach konserwatorskich, podyplomowych, specjalistycznych;
- stworzenie systemu wyróżnień i zapomóg pracowniczych, systemu odznaczeń resortowych i państwowych;
- zagwarantowanie pracownikom wypoczynku i szerokiego zakresu usług socjalnych;
- określenie zasad działania samorządu pracowniczego.

Najważniejsze jest to, że Układ Zbiorowy Pracy dla konserwatorów stanowi potwierdzenie odrębności prac budowlano-konserwatorskich w ochronie dóbr kultury²¹. Akt ten podniesie rangę zawodową i społeczną licznej już w Polsce grupy konserwatorów oraz wyrazi uznanie władz państwowych dla ciężkiej i odpowiedzialnej pracy w dziedzinie ochrony dóbr kultury. Będzie to pierwszy w świecie układ zbiorowy pracy konserwatorów. Wprowadzenie go w życie pozwoli na podniesienie jakości i efektywności prac konserwatorskich.

dr inż. Tadeusz Polak
PP Pracowni Konserwacji Zabytków
Warszawa

BUILDING AND CONSERVATION PERFORMANCE AS A SEPARATE BRANCH OF ARCHITECTURAL ART

Basing on a draft of the Collective Labour Code drawn for monument conservation workshops, the author presents the history of building performance in Poland with regard to historic structures. The interest in the preservation of architectural constructions began in the mid-19th century and was associated, inter alia, with developments in building techniques. At that time and early in the 20th century there appeared first professional publications on that subject and in 1909 a book on principles of conservation and restoration of architectural monuments was published. In 1917 attention was drawn to the need for specialistic building and conservation operations that would cover not only architectural but also movable monuments. It was also then (from 1905 on) that the oldest body for building and conservation works in Poland, i.e. the administration for the restoration of the Royal Castle on the Wawel-mound (in Kraków) took up its activities. The vastness of the country's destruction after the second world war put the conserva-

tion service before enormous needs in the field of building and conservation works. It became necessary to found specialistic organizations. First attempts to create such institutions took place in 1945. In 1950 a state-owned organization was brought to life under the name of „monument conservation workshops” (M.C.Ws). In the beginning it dealt only with research and documentary works but from 1955 the workshops engaged also in building and conservation works and later became a separate body functioning on partially separate economic principles. The draft of the Collective Labour Code drawn for conservators employed in M.C.Ws describes a specific nature of conservation works and abolishes differences in wages of conservators and artisans. It creates also conditions conducive to the stabilization of conservation profession. The document, the first of its kind in the world, will rise professional and social standing of conservation workers and will improve the quality and efficacy of conservation works.